

Posudek magisterské diplomové práce

Bc. Gabriela Tišerová

Škodí Jizerkám kolo-běžky?

Spor dobra s dobrem – ochrana přírody vs. rekreační využití CHKO Jizerské hory na příkladu cyklistiky a běžeckého lyžování

Fakulta humanitních studií University Karlovy v Praze

katedra sociální a kulturní ekologie, 2016

Úvod

Diplomová práce **Bc. Gabriely Tišerové** se řadí do skupiny výzkumů katedry sociální a kulturní ekologie, jež se zabývají střetem „dobra s dobrem“, tedy situací příznačnou pro všechna velkoplošná zvláště chráněná území (dále i VZCHÚ), v níž stojí na jedné straně rekreační, turistické a sportovní aktivity a na druhé ochrana přírody a krajiny (dále i OPaK). Při realizaci strategie udržitelného rozvoje jde o problém typický a vzhledem k ploše, již zaujímají chráněná území v České republice, i velmi důležitý.

1. Obsahová stránka

Již velmi podrobný a logicky členěný obsah naznačuje, že autorka chce předložit svému čtenáři ucelený text, v němž jej důkladně seznámí i s obecnějším časovým i prostorovým kontextem i metodami své práce tak, aby byla její zjištění srozumitelná a důvěryhodná.

Úvod práce je pojat jako podrobný průvodce celým textem. Čtenář se z hutných a výstižných formulací doví, jak je práce strukturována a co od ní může očekávat, a není na závadu, že autorka do značné míry předjímá i závěry.

Kapitola „Výzkumné otázky“ seznamuje čtenáře s obsahovým jádrem práce. Není jím detailní přírodovědný rozbor dopadů jednotlivých vlivů na biotu Jizerských hor, přestože i jim se autorka věnuje, ale rozbor střetové situace, jejích aktérů a možností řešení, tedy od počátků rekreačních aktivit do současnosti až po podloženou projekci blízké budoucnosti.

Teoretická část sleduje jednak chronologický vývoj, jednak logiku od obecného (OPaK a její historie) ke konkrétnímu (situace v Jizerských horách dnes), přičemž samozřejmě není opomenut právní rámec problematiky. Závěr teoretické části je věnován společenskovednímu rozměru práce, nejobecněji řečeno střetům zájmů ve veřejném prostoru a možnostem jejich řešení.

Na poměrně malé ploše dokáže Tišerová výstižně popsat obecnou historii ochrany přírody a krajiny, přičemž uvádí i méně známé informace (poznámka o sjezdu českých přírodozpytců, lékařů a inženýrů roku 1914) a nejdůležitější základní kameny OPaK ve světovém měřítku. Informačně bohatá je i kapitola o ochraně přírody jako vědě. Kapitola vtípně nazvaná „Zákon a výkon – nástroje pro realizaci ochrany přírody a krajiny“ se může zdát až zbytečně podrobná. Popis vzniku nestátních neziskových organizací nebo přehled organizací státní správy na úseku ochrany přírody a krajiny (vč. rozdílů oproti evropské legislativě) však přináší informace důležité pro pochopení některých střetů v současnosti, nehledě k tomu, že je kapitola zajímavá sama o sobě.

Popis zájmové oblasti je velmi pečlivý a podrobný. Neopomíjí žádný předmět ochrany, zabývá se velko- i maloplošnými územími, jednotlivými významnými druhy, evropským rozměrem ochrany i nástroji ochrany, kde např. neopomene zmínit jistý diskutabilní nedostatek české právní úpravy: „Jak již bylo výše uvedeno, zákon o ochraně přírody a krajiny v aktuálním znění neumožňuje vydat **Návštěvní řád** CHKO Jizerské hory jako obecně závazný předpis“ (str. 27) nebo krajínotvorné programy MŽP.

Kapitola věnovaná sportu a rekreaci opět směřuje o obecného, v diplomových pracích ne vždy obvyklého (zajímavé zdroje: Čurdová, Duffková, bohaté zdroje cizojazyčné, psychologické aspekty [kvalita života, pohoda; Cummins, Krajhanzl]), definičního vymezení ke konkrétnímu, poprvé však vykazuje koncepční nebo informační mezeru. Z hlediska udržitelného rozvoje by bylo na místě zmínit alespoň rámcově tzv. milléniové statky a služby ekosystémů, které systémově zahrnují obě strany sporu v podobě tří typů služeb oproti službám socio-kulturním. Je však nutné podotknout, že věcná zjištění získaná empirickým výzkumem nejsou touto absencí nijak poznamenána.

Samostatné pasáže věnované veřejnému zájmu, sociálnímu kapitálu a participativnímu managementu je nutné podrobněji zhodnotit v příslušné kapitole.

Příčinou poměrně neobvyklé délky metodologického oddílu není jen obvyklá autorčina důslednost v zaměření na celek i detail, ale především to, že vlastně používá kombinaci dvou metod, k nimž sbírá jednotná data (nepočítám-li konfrontaci s daty literárními v teoretické části). Obsah výborně připravených i provedených polostrukturovaných rozhovorů s návodem interpretuje pomocí otevřeného kódování jednak věcně (typy vlivů a dopadů na přírodu), jednak analyzuje aktéry střetu, jejich vazby a vztahy a výsledky jejich ne/součinnosti. Z obou typů výstupů se pak snaží vyvodit řešení do budoucna.

Podrobný popis a interpretace dat jednotlivě (i když již samo řazení a konfrontace jednotlivých rozhovorů vedle sebe leccos o konečných závěrech napovídá), promyšleně členěná do kapitol „Kdo?“ „Co?“ „Co s tím?“, probouzí čtenářův zájem o kapitolu „Závěr“.

V části „Diskuze“, jež by mmch. slušela v podstatě všem absolventským pracím, si Tišerová svědomitě prověřuje svůj postup a plausibilitu jeho výsledků. O tom, že nejde jen o formální naplnění doporučené zásady, svědčí mj. to, že si uvědomuje některá možná vylepšení pro příští výzkumnou příležitost.

V kapitole „Závěr“ Tišerová jednak věcně shrnuje nejdůležitější získaná zjištění, ale zcela správně se pokouší i o jejich zobecnění.

2. Práce s literaturou

Tišerová musela nastudovat jednak historické prameny, zdroje, z nichž čerpala údaje pro popis zájmového území, menší penzum stylisticky i obsahově ne zcela jednoduché „směsi“ dokumentů politické právníčtiny, dále nemalou porci zákonných a podzákonných norem. V rozsáhlých metodologických zdrojích těžila ze širokého spektra od internetových, ale kvalitních slovníků (EnviWiki) až po „standardní“ respektovanou sociologickou encyklopedii (Bryman), specificky dohledávala i šedé zdroje k dosud méně používané analýze aktérů. Výsledkem je vysoce nadstandardní seznam o více než 11 stranách titulů českých i cizojazyčných, které byly, jak text dokazuje, minimálně v potřebných pasážích skutečně důkladně čteny. S literaturou pracuje kvalifikovaně, cituje, parafrázuje, interpretuje i odkazuje hojně, jednotně, přesně a správně; snad jen ojediněle jí chybějí stylistické prostředky k tomu, aby opětovně oddělovala parafrázi od vlastního autorského textu. Za pozornost stojí účelné vytěžení méně obvyklých zdrojů, jako jsou přednášky a ústní konzultace, které také pečlivě náležitě zdrojuje a cituje.

3. Formální stránka

Rozsah vlastního textu práce je 158 normostran, přitom text v žádném případě nelze označit za nadbytečný nebo upovídaný. I proto, že stylistická vzletnost nepatří k hlavním přednostem práce: sloh je jasný, nesložitý, místy poněkud neobratný (vychýlení z vazby, opakování použitých obrátů). Autorka neplýtvá slovy a netvoří komplikovaná souvětí plná souvislostí, zaměřuje se vždy na základní sdělení, práce se proto přes občasná zaškrbnutí dobře čte. Drobné části práce a především výborné přílohy tvoří úctyhodných 250 normostran!

Svazek je po všech stránkách velmi pečlivě zpracovaný: 8 příloh, navíc seznam příloh a seznam vyobrazení přímo v textu, která jsou uvážlivě zařazena vždy jen tehdy, jestliže s nimi autorka přímo v textu obsáhleji pracuje. Nechybí samozřejmě struktura rozhovoru, kompletní přepisy rozhovorů (! oproti dnešnímu „standardu“ zvláštní pochvala), promyšlený projekt, v němž je zároveň možné ověřit, zda práce naplnila stanovené zadání. Pro pohodlí čtenáře a pro srozumitelnost a přehlednost textu si vzala Gabriela zjevně čas na rozmyšlení i na práci, a navíc je znát, že ji prostě celý výzkum včetně textace zajímal a bavil. I typograficky je práce velmi pěkně zpracovaná.

Několik chybných či sporných případů interpunkce, vybočení z vazby, překlepů a stylistických chyb nepřekračuje současný obvyklý průměr. Namátkou: „analýzu dat, které“ (str. 4); „mnoho vztahů umožňující“ (str. 4); „jak nahlížet na danou problematiku“ (str. 8); „Správa společně s týmem zpravodajského filmu studia Barrandov natočila 3 zpravodajské týdeníky, nazvány ‚Jizerský horor‘“ (str. 21); „Ořechovský – Ořovský“ (automatické opravy Wordu?, str. 40); „Všichni klíčový aktéři“ (str. 92); „zásadní je ale otázka míry, intenzity a množství lidí, které tyto sporty provozují“ (str. 101); „seznam 15 aktéru“ (str. 113); stylistické: „... aby se rekreanti po sportovním ještě se v horách zdrželi...“ (str. 95). Výčet bohužel zdaleka není konečný.

4. Celkové hodnocení

Gabriela Tišerová ve své práci propojila výtečnou znalost prostředí, kde je doma¹, a aktivit, jež sama provozuje, s vnímavým vytěžením řady kursů, jež jí poskytl program sociální a kulturní ekologie a pečlivým účelovým studiem velmi rozsáhlé literatury. Práce je proto velice pečlivě promyšlena, průběžně s chutí a výtečnou zpětnou vazbou konzultována hned se dvěma rovnocennými rádci, vedoucím práce i konzultantem Mgr. Martinem Zahradníkem, jehož erudice, ochota a výsledný přínos zaslouží zvláštní zmínku.

Výsledek je proto v některých ohledech specifický a některé rysy zaslouží zvláštní zmínku a hodnocení.

Úvodem dílčí výtky. Obvyklou slabinou kvalitativních výzkumů bývá *interpretace*. Studující někdy nedokáží plně konceptuálně a terminologicky převyprávět, zhodnotit to, co sami zjistili. Výtka se posuzované diplomové práce týká v malé, ne však zanedbatelné míře. Např. u následující věty cítí čtenář potřebu přinejmenším kvalifikovaného komentáře: „Tomáš Kvasnička, tvůrce Singltreku pod Smrkem, sám sebe vnímá jako člověka, který pracuje s přírodním prostředím a nějakým způsobem ho přetváří, tak aby neexistovala třetí plocha mezi přírodou a jejími uživateli.“ (str. 93); srv. jiná vyjádření, např. „Například provozovatel ubytovacích zařízení Petr Šmaus uvádí, že sám je v jakémsi rozporu. Na jednu stranu samozřejmě potřebuje pro své podnikání rekreanty, ale na druhou stranu, tím jak se příliš otevírá a upravuje prostředí, aby bylo příznivější turistice, se znehodnocuje a pro určitý okruh lidí se ztrácí atraktivita těchto hor.“ (str. 94).

¹ Disponuje i méně známými informacemi, např. „... v současné době se zvažuje rozšíření přeshraniční biosférické rezervace Krkonoše / Karkonosze o území Jizerských hor.“ (str. 21)

Tišerová se trochu bojí jít „nad data“, při své přsnosti se obává svá zjištění trochu zobecnit. Závěr proto zbytečně začíná krátkou rekapitulací postupu a shrnuje jen ta „prvoplánová“ zjištění. Na druhou stranu autorce paradoxně trochu ztěžuje situaci nevývratný fakt, že jednotliví aktéři se v daném území dokáží velmi dobře dohodnout: právě Gabrielina analýza aktérů je v této věci zcela přesvědčivá. Autorka, jak zmiňuji jinde, celkem bezchybně uvádí i hlavní vlivy rekreačních aktivit na prostředí a jejich dopady. Velmi dobrá analýza konfliktů např. ukazuje, že prvotně často vzniká střet nikoli mezi přírodou, resp. její ochranou, ale mezi jednotlivými skupinami jejích uživatelů (pěší turisté vs. cyklisté). Teprve tento střet vede druhotně k vymezování „zájmových území“, jejich množování a následně k větší zátěži přírodního prostředí. Jaký z toho plyne závěr nebo opatření pro budoucí praxi?

A konečně pokusem, který je velmi dobrým příslibem do budoucna, je přece jen snaha o zobecnění na samém konci „Závěru“ práce: některé nové aktivity prostě již v chráněných územích nepřipouštět, v krajině důsledně diferencovat a destinovat podle jasných a sdílených hodnot, preferovat otevřené rozhodovací procesy.

Nyní k silným stránkám práce.

Již v dobře formulovaném abstraktu se čtenář seznamuje se společenskou ambicí autorky, která pomocí analýzy aktérů pátrá po řešení situace „zda existuje proces/snaha tvorby sdílené představy budoucího rozvoje“ (str. 4).

Kombinovaná metoda práce a její detailní popis, jež prolíná i do třetího oddílu DP a bohužel trochu i do textu Závěru, svědčí o tom, jak úzkostlivě se Gabriela snažila plně dostat pravidlům vědecké práce. Je dobře obeznámena s rámci získávání „sociologické znalosti“, je si vědoma, že „everything goes“, všechno jde, ale důležitý je vždy účel, nikoli svévole. Kombinuje metody, ale vždy postup zdůvodňuje; vybírá výzkumný vzorek promyšleným a zdůvodněným způsobem; velmi pečlivě si zvolila a také důkladně zdůvodnila všechny fáze výzkumu: základní volbu metody, způsob získání dat, výběr vzorku i interpretaci dat (komentovanou transkripci, otevřené kódování).

Pravidlem, které by měl dodržovat každý diplomant a které je pro Tišerovou samozřejmostí, je povinnost vždy nejprve zadefinovat důležitý pojem a použítou metodu.

Mimořádně pečlivě je připravena velmi podrobná a diferencovaná struktura polostrukturovaného rozhovoru s návodem. Snaha zůstat nenávodná a přitom přesně sledovat cíl se spojuje se schopností větění a sociální inteligencí. Výsledkem jsou skutečně živá, čtivá a velmi bohatá data zachycující jasné a podrobné názory.

Pro danou metodu relativně velký počet respondentů nepatrně zpochybňuje skutečnost, že tvořili dvě odlišné zájmové skupiny. Výběr byl však proveden velmi promyšleně, respondenti z obou skupin rozumějí více nebo méně i problematice druhé skupiny a konečně práce přesvědčivě ukazuje, že oba dílčí vzorky byly postupně nasyceny. Počet osmi respondentů z oblastí běžeckého lyžování a cyklistiky a sedmi z řad ochranářů je proto plně postačující.

O výborném osvojení metody analýzy aktérů svědčí vedle dosažených výsledků např. i volba indikátorů, vhodně provedená jak vzhledem k tématu práce, tak v kontextu rozhodovacích procesů a udržitelného rozvoje.

Ačkoli převažujícím zájmem autorky je přece jen rozbor vztahů jednotlivých aktérů, je dobře, že využila příležitost danou sběrem dat od kvalifikovaných respondentů popsat také vlivy a dopady jednotlivých činností na přírodu. Těm je věnována kapitola „Vlivy cyklistiky a běžeckého lyžování v CHKO Jizerské hory na přírodu a krajinu“.

Gabriela dobře volí i podpůrné metody a pomůcky: způsob kódování a jeho značení, tabulky, systém značek a barev v analýze aktérů – a opět: vše neúnavně a přesvědčivě popisuje a dokládá.

Zohlední své nemalé předporozumění; nezapomene na etickou stránku výzkumu ani na závěrečnou diskusi postupu.

A, jak bylo řečeno výše, všechno úsilí přináší výsledek, jehož studium by bylo velmi cenné pro pracovníky všech VZCHÚ i ochranáře ve volné krajině, jakož i pro představitele sportovních svazů a konečně i ty, již jsou z rekreace a zvláště sportovních aktivit ve VZCHÚ živi.

Vzhledem k tomuto praktickému přínosu, k dalším nesporným kladům, empirické průkaznosti textu, mimořádné pečlivosti v postupech i zpracování textu i k dosaženým výsledkům v Závěru práce s potěšením **doporučuji diplomovou práci k obhajobě a navrhuji hodnocení „výborně“**, v přesnějším vyjádření **18 bodů**.

Praha 29. května 2016

PhDr. Ivan Rynda